
**ТОШКЕНТ ДАВЛАТ ИҚТИСОДИЁТ
УНИВЕРСИТЕТИ**

**ИҚТИСОДИЁТ
ВА
ТАЪЛИМ**

6

2020

Тошкент

МУНДАРИЖА

Умаров Ф.У.	Уй хўжаликлари кузатувида инвестиция самарадорлигини ошириш давр талаби.....	126
-------------	--	-----

МЕНЕЖМЕНТ ВА МАРКЕТИНГ

Оқбоев А.Р.	Тикув-трикотаж саноати корхоналарида бренд рақобатбардошлиги бошқариш.....	132
Хуррамов С.Р.	Бошқарув кадрларини лавозимга танлашда ва уларнинг салоҳиятини баҳолаш иерархик таҳлил усулини қўллаш.....	137
Мардонов Ш.Р.	Пахта тозалаш корхонаси маркетинг стратегияси самарадорлигини баҳолаш усулини такомиллаштириш.....	146
Умархонов Н.И.	Опыт развитых стран по использованию маркетингового аудита.....	151
Umurzaqova Z.S.	Tashqi omil ta'sirini baholash mexanizmlarini takomillashtirish.....	157

КОРПОРАТИВ БОШҚАРУВ

Urinov B.N.	Issues of application of foreign practice of corporate culture in organizations.....	161
-------------	--	-----

ИЖТИМОЙ СОҶА

Касимова Г.А., Шолдаров Д.А.	Ижтимоий соҳаларни молиялаштиришда давлат харидлари жараёнини ташкил этиш ва бюджет маблағлари самарадорлигини ошириш.....	164
Рахимжонов А.В.	Нодавлат пенсия фондлари ва ўзбекистон пенсия тизимини такомиллаштириш зарурияти.....	170
Ҳалимов Ф.Э.	Жисмоний тарбия ва спорт муассасаларида молиявий муносабатларни ташкил этишнинг ўзига хос хусусиятлари.....	174

ТАЪЛИМ

Салихов Н.Д.	Мактабгача таълим тизимини бошқаришнинг баҳолаш услубиёти.....	181
Навруз-Зода Б.Н., Тоҳиров Ж.Р., Адизов Б.Б.	Давлат-хусусий шериклик асосида таълим хизматлари сифатини оширишнинг хориж тажрибалари.....	189
	Олий таълим муассасаларининг стратегик бошқарув тамойиллари.....	196

КИЧИК БИЗНЕС ВА ХУСУСИЙ ТАДБИРКОРЛИК

Бобаназарова Ж.Х.	Оилавий тадбиркорликни ривожлантириш масалалари.....	202
Жураханов М.Э.	Роль государственной поддержки и развитие малого бизнеса Республики Узбекистан в период пандемии коронавируса.....	205

МЕҲНАТ БОЗОРИ

Кудбиев Ш.Д.	Индикаторная оценка развития рынка труда и занятости населения Республики Узбекистан.....	211
Ташпулатов А.	Меҳнат бозорини имитацион прогнозлаштириш: тажриба ва услубиёт.....	215
Шамиев Г.У.	Тенденции развития человеческого капитала в Узбекистане: вопросы измерения и оценки.....	219

ИҚТИСОДИЙ ТАҲЛИЛ ВА АУДИТ

Ҳажимуратов Н.Ш.	Молиявий ҳисобот аудитининг методологик муаммолари.....	225
Авлокулов А.З.	Аудитнинг халқаро стандартлари асосида таҳлилий амалларни қўллашни такомиллаштириш.....	229

СТАТИСТИКА

Соатов С.С.	Ташқи савдо божхона статистикасида кўрсаткичларнинг корреляцион ва регрессион таҳлил қилиш усуллари.....	235
-------------	--	-----

РЕКРЕАЦИЯ ВА ТУРИЗМ

Исломова Р.А., Мамадалиева Н.А.	Навоий вилоятида экотуризмни ривожлантириш соҳасидаги муаммоларни инновацион технологиялар асосида ечиш.....	241
------------------------------------	--	-----

**Салихов Нодир Джамолович -
Бухоро давлат университети таянч докторанти**

Аннотация: Мақолада мактабгача таълим тизими ва унда амал қилаётган мактабгача таълим ташкилотини бошқаришни баҳолаш, раҳбар ва ходимлар фаолиятини баҳолаш, олинган натижалар асосида рейтинг баҳолаш бўйича раҳбатлантириш батафсил баён қилинган.

Калит сўзлар: Таълим менежменти, мактабгача таълим, мактабгача таълим тизимини бошқариш, мактабгача таълим ташкилотини бошқариш, таълим ташкилотини рейтинг баҳолаш, таълим ташкилоти раҳбари фаолиятини баҳолаш, таълим ташкилотлари рейтинги.

Аннотация: В статье подробно описана оценка менеджмента системы дошкольного образования и существующей организации дошкольного образования, оценка деятельности руководителей и персонала, оценка рейтинга по полученным результатам.

Ключевые слова: Управление образованием, дошкольное образование, управление системой дошкольного образования, управление организацией дошкольного образования, оценка рейтинга организации образования, оценка деятельности руководителя организации образования, рейтинг организации образования.

Abstract: The article describes in detail the assessment of the management of the preschool education system and the existing organization of preschool education, the assessment of the activities of managers and staff, the assessment of the rating based on the results obtained.

Key words: Education management, preschool education, preschool education system management, preschool education organization management, educational organization rating assessment, performance assessment of the educational organization head, educational organization rating.

Киритиш. Мактабгача таълим жараёнининг шаклланиши қадим замонларга, давлатчиликнинг юзага келиши билан боғлиқ. Ёш болаларга таълим ва тарбия бериш сарой амалдорларининг ёш фарзандларига дунёвий ва диний билимларни, давлатни бошқариш сир-асрорларини ўргатишдан бошланган.

Ўзбекистонда илк мактабгача таълим муассасаларининг шаклланиши ва кейинчалик Собиқ Иттифоқ даврида мактабгача таълим тизимини бошқариш маъмурий-буйруқ-бозлик усулида амалга оширилиб, бунда ҳукуматнинг турли маъмурий таъсир воситаларидан фойдаланилган.

Ўзбекистон Республикасининг “Мактабгача таълим ва тарбия тўғрисида”ги Қонунида “мактабгача таълим ва тарбия” тушунчаси янада батафсил ёритилган: “мактабгача таълим ва тарбия-болаларга таълим ва тарбия беришга, уларни интеллектуал, маънавий-ахлоқий, этик, эстетик ва жисмоний жиҳатдан ривожлантиришга, шунингдек, болаларни умумий ўрта таълимга тайёрлашга қаратилган узлуксиз таълим тури” (Қонун, 2019). Ушбу талқин мактабгача таълим ва тарбия болани баркамол шахс қилиб тарбиялаш жараёнининг дастлабки босқичи эканлигини билдириб, умумий ўрта таълимга тайёрлаш вазифасини бажарувчи таълимнинг дастлабки тури сифатида белгиланган.

МТМ (мактабгача таълим муассасалари) фаолиятини ўрганиш, мониторингини ўтказиш, МТМ раҳбарининг бошқарувчилик

қобилиятига баҳо бериш кўплаб хорижий адабиётларда, илмий тадқиқот ишларида кўзга ташланади.

Мактабгача таълим тўғрисида кўплаб қонун ҳужжатлари қабул қилинган ҳамда олимлар мактабгача таълим ташкилотлари фаолияти бўйича илмий тадқиқот ишларини олиб бораётган бўлсаларда, мактабгача таълим тизимини самарали бошқариш, мактабгача таълим ташкилотлари ўртасида рақобат муҳитини шакллантириш ва бунинг натижасида мактабгача таълим ва тарбия сифатли хизматини таклиф қилиш, мактабгача таълим ташкилотида раҳбарларнинг менежмент илмини чуқур билмасликлари оқибатида, ёш авлоднинг таълим ва тарбия масаларида кўплаб камчилик ва нуқсонлар учрайди.

Илмий тадқиқот ишимизда мактабгача таълим менежментининг моҳиятини чуқур англаган ҳолда, мактабгача таълим тизимини самарали бошқариш ҳамда мактабгача таълим ташкилоти раҳбари фаолиятини баҳолаш ҳамда таълим ташкилотлари ва уларнинг ходимлари рейтинг натижалари бўйича раҳбатлантириш йўналишларини кўрсатиб бердик.

Материаллар. Илмий тадқиқот материаллари сифатида мактабгача таълим тўғрисидаги Ўзбекистон Республикаси Қонунлари, Ўзбекистон Республикаси фармонлари, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг қарорлари, шунингдек, олимларнинг менежмент ва педагогика, таълим менежмен-

ти ва педагогик менежмент, мактабгача таълим ташкилотини бошқариш ҳақидаги илмий, илмий-услубий ишларидан фойдаланилди.

Тадқиқот усуллари. Назарий тадқиқот усуллари сифатида таққослама анализ, илмий ва илмий-услубий ишларни (фикрларни) умумлаштириш, индукция ва дедукция, илмий билиш усуллари қўлланилди.

Натижалар. Вақт ўзгариши билан мактабгача таълим тизими замонавийлашиб, жадаллик билан ўзгараётган жамиятда таълимга қўйилаётган талабларга мослашиб бормоқда. Тизим ташкилотларида раҳбарликнинг иш услублари, бошқарув маданияти, педагогик жараёнлар жуда тез ўзгариши билан биргаликда, бошқарув ва педагогик жараёнларнинг замон билан ҳамнафас бўлишини таъминлашга кўмак берувчи ахборот ресурсларининг шакллари ва миқдори ортиб, мактабгача таълим тизимининг сифатини юқори даражада бўлишини таъминловчи имкониятлар яратилган.

Мактабгача таълим ташкилоти раҳбарларидан менежмент билимини эгаллаганлик, ташкилотчилик, яратувчилик каби фазилатларнинг ўзида мужассам қилиб, раҳбарлик масъулиятини юқори бўлишини тақозо қилмоқда. Раҳбар маънавияти, юксак маданияти ва халқпарварлиги жамоани бошқариш, ташкилот мақсади томон етаклашида зарур бўлиб ҳисобланмоқда. Замонавий мактабгача таълим ташкилотида кадрларни танлаш, уларнинг билим ва малакаларини мунтазам ошириб боришда сўнгги йиллардаги билим ва тажрибани ўзлаштириб бориш асосий шартлардан биридир.

Кўплаб тадқиқотлар шуни кўрсатмоқдаки, олимлар МТМ фаолиятини ўрганиш, раҳбар ва ходимлар меҳнат натижасига баҳо беришда ҳудуд, ўзлари яшайдиган минтақа хусусиятидан келиб чиққанлар. Масалан, С.С. Белых фикрича, “Бозор иқтисодиёти шароитида фаолият юритаётган МТМ ўз фаолиятларини маиший хизматлар манфаатларига бўйсинувчи долзарб талабларга эътибор қаратади”. Олима МТМ фаолиятини тўлиқ бозор муносабатларига қаратиб, аҳолининг мактабгача таълим хизматларини сотиб олиш имкониятларини, уларнинг МТМ хизматларига қўяётган талабларини хизматлар нархлари билан таққослайди ҳамда ҳозирги вақтда Россия аҳолиси қандай нархдаги хизматларни сотиб олиши мумкинлиги ҳақида хулосаларини билдиради (С.С. Белых, pp. 107-110).

Шунингдек, Е.Г. Григорьева МТМ фаолиятини баҳолашда маъмурий, иқтисодий таъсир воситаларининг Россия қонунчилигига боғлаб ўрганган ҳамда аҳоли ва МТМ ходимларидан ташкилот фаолияти бўйича фикрларини ўрганиш бўйича ўтказилган сўровномадаги аксарият саволлар Россия ҳукумати томонидан қабул қилинган қонун ва қонун ости ҳужжатларига муносабати мазмунида бўлган (Е.Г.Григорьева, pp. 116-122).

Юқорида келтирилган ва бошқа олимларнинг МТМ ва унинг раҳбарлари фаолиятини баҳолашда ҳар бир мамлакат иқтисодий ривожланиш даражаси, аҳолининг маънавияти, маданий қадриятларини инобатга олган ҳолда, МТМ хизматлари ҳажми ва нархи, аҳолининг МТМ хизматларини сотиб олиш имконияти, маънавий ривожланиш даражасини инобатга олиб, МТМ ва унинг раҳбари фаолиятини баҳолашда ҳудудий ёндашиш маъқул деб ҳисоблаб, мустақил баҳолаш услубиётини ишлаб чиқдик.

Мактабгача таълим тизими ва тизимда фаолият юритаётган ташкилотлар фаолият йўналишларига мос баҳолаш меъзонларини ишлаб чиқиш ва амалиётга жорий қилишда ҳукуматимиз томонидан қабул қилинган меъёрий ҳужжатларда белгиланган талабларни, макон ва амалий жиҳатларини ҳисобга олиш зарур бўлади.

Мактабгача таълим тизимини бошқариш натижаси тизим ташкилотларининг фаолияти, мактабгача таълим ёшидаги болаларнинг соғлом, баркамол қилиб тарбиялашда намоён бўлади. Мамлакатимиз мактабгача таълим тизими ва унда фаолият кўрсатаётган ташкилотлари олдида ҳукуматимиз томонидан муҳим вазифалар қўйилган, авваламбор, 2030 йилгача тизим фаолияти натижалари Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзбекистон Республикаси мактабгача таълим тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепциясини тасдиқлаш тўғрисида”ги Қарорида батафсил ёритилган бўлиб, белгиланган вазифаларнинг ўз муддатида сифатли бажарилиши тизимнинг самарали ишлаганини кўрсатиб беради (Қарор, 2019).

Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзбекистон Республикаси мактабгача таълим тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепциясини тасдиқлаш тўғрисида”ги Қарорида концепция доирасида амалга оширилаётган тадбирлардан қуйидаги натижаларга эришиш кутилмоқда:

Концепцияни амалга оширишдан қуйидаги натижалар кутилмоқда:

барча болаларга сифатли мактабгача таълим олиш учун бир хил имкониятларни таъминловчи мактабгача таълимнинг самарали инновацион тизимининг шаклланиши;

мактабгача таълимни инсоннинг бутун ҳаёти давомидаги узлуксиз таълимнинг биринчи босқичи сифатида белгилаш, болани шахс сифатида жисмоний, интеллектуал ва ахлоқий жиҳатдан баркамол қилиб тарбиялашда унинг роли оширилиши;

мактабгача таълим муассасаларининг намуна ва турлари хилма-хиллиги асосида мактабгача таълим тизимида институционал ўзгаришлар амалга оширилиши, мазкур соҳада соғлом рақобат муҳитининг яратилиши;

замонавий энергия ва ресурс тежовчи технологияларни жорий этиш асосида мактабгача таълим муассасаларининг бино ва иншоотларини қуриш, реконструкция қилиш ва капитал таъмирлашнинг кенгайтирилиши, уларнинг ўқув-методик, дидактик материаллар, ривожлантирувчи ўйинлар ва ўйинчоқлар, бадий адабиётлар, мебель, компьютер техникаси, ўқув ускуналари билан жиҳозланиши;

мактабгача таълим соҳасига хусусий секторнинг жалб қилиниши, унинг ижтимоий жавобгарлиги оширилиши, молиялаштириш манбаларининг кенгайтирилиши ва мактабгача таълим хизматлари турларининг кўпайиши;

мактабгача таълим тизимини молиялаштиришнинг кўпайтирилиши, мактабгача таълим хизматларини кўрсатишда бюджет маблағларидан фойдаланиш самарадорлигининг оширилиши, педагог ходимлар меҳнатига муносиб ҳақ тўлашнинг таъминланиши;

мактабгача таълим сифатини бошқаришнинг ижтимоий-давлат тизими жорий этилиши;

олти ёшли болаларнинг мажбурий бир йиллик бепул умумий бошланғич таълимга тайёрлаш билан тўлиқ қамраб олинишининг таъминланиши;

3-7 ёшгача болаларнинг 80,8 фоизини мактабгача таълим билан қамраб олинишининг таъминланиши;

мактабгача таълим муассасаларида педагог ходимлар сони 247,7 мингтагача етказилиши.

Ушбу Қарорнинг 2-илоvasида Ўзбекистон Республикаси мактабгача таълим тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепциясини амалга ошириш бўйича «Йўл харитаси» кўрсатилган бўлиб, Концепция эришилган натижалар, мақсадли кўрсаткичлар

ва тегишли даврга мўлжалланган асосий йўналишлардан келиб чиққан ҳолда ҳар йили тасдиқланадиган алоҳида «Йўл харитаси» асосида босқичма-босқич амалга оширилиши ҳамда Мактабгача таълим вазирлиги томонидан Концепциянинг амалга оширилишини тизимли мониторинг қилиш, умумий мувофиқлаштириш, республикада мактабгача таълимнинг ривожланишига тўсқинлик қилувчи муаммоли масалаларни тезкор кўриб чиқиш ва ҳал қилиш, Концепцияни амалга ошириш мониторинги кўзда тутилган тадбирларни ўз вақтида, сифатли ва тўлақонли бажариш бўйича ваколатли органлар фаолиятини баҳолаш индикаторлари асосида амалга оширилиши белгилаб қўйилган (Қарор, 2019).

Ўзбекистон Республикасининг “Таълим тўғрисида”ги Қонуни 41-моддасида таълим ташкилоти рейтингини амалга ошириш қўйидагича ёритилган:

Таълим ташкилотларининг рейтингини:

- таълим ташкилотлари ўртасида соғлом рақобат муҳитини шакллантириш;

- илмий-педагогик фаолият даражасининг ўсишини ва сифатининг ошишини рағбатлантириш;

- педагог-ходимларнинг илмий салоҳиятидан самарали фойдаланиш;

- ўқитиш сифатининг юқори кўрсаткичларига эришиш;

- меҳнат бозорида талаб юқори бўлган малакали кадрлар тайёрлаш мақсадларида белгиланади.

Рейтингни белгилаш учун таълим ташкилоти томонидан тақдим этилган маълумотларнинг ишончилиги учун таълим ташкилотининг раҳбари шахсан жавобгар булади (Қонун, 2020).

Ушбу Қонуннинг 42-моддасида таълим тизимидаги мониторинг тўғрисида сўз юритилиб, давлат органлари мунтазам таълим ташкилотида таълим сифатини назорат қилиб боришни мониторингини ўтказишлари, Қонуннинг 43-моддасида таълим соҳасидаги давлат назорати муҳим эканлиги кўрсатилиб, таълим ташкилотлари таълим сифатини ошириб бориш учун масъул эканликлари, таълим сифати пасайган ташкилотлар фаолияти тўхтатилиши белгилаб қўйилган (Қонун, 2020).

Мунозара. Ўзбекистон Республикасининг мактабгача таълим тўғрисидаги қонун ҳужжатларида келтирилган баҳолаш индикаторларини, шунингдек, мактабгача таълим тизими фаолиятига оид ҳукуматимиз томо-

ТАЪЛИМ

нидан қабул қилинган меъёрий ҳужжатларни ўрганиб чиқиш натижасида, ҳудуд мактабга-ча таълим ташкилотларини баҳолашнинг қўйидаги кўрсаткичларини таклиф қиламиз:

1. Мактабгача бўлган ёшдаги болаларни таълим муассасаларига қамраб олиш даражаси (K_1)

$$K_1 = \frac{A_{\text{МТМга қатнайдиغان ҳудуддаги 3-7 ёшдаги болалар}}}{A_{\text{ҳудуддаги 3-7 ёшдаги болалар}}} * 100 \quad (1);$$

3. Нодавлат мактабгача таълим муассасалари улуши (K_2)

$$K_2 = \frac{N_{\text{ҳудуддаги нодавлат МТМлар миқдори}}}{N_{\text{ҳудуддаги жами МТМлар миқдори}}} * 100 \quad (2);$$

4. Нодавлат мактабгача таълим муассасаларига қатнайдиغان болалар улуши (K_3)

$$K_3 = \frac{A_{\text{нодавлат МТМга қатнайдиغان ҳудуддаги 3-7 ёшдаги болалар}}}{A_{\text{жами МТМга қатнайдиغان ҳудуддаги 3-7 ёшдаги болалар}}} * 100 \quad (3);$$

5. Гуруҳларни тўлдириш кўрсаткичи (K_4)

$$K_4 = \left| 100 - \frac{\frac{1}{n} \sum_{i=1}^n A_{\text{МТМ гуруҳидаги болалар миқдори}}}{30} * 100 \right| \quad (4);$$

6. МТМдаги олий маълумотлилар улуши (K_5)

$$K_5 = \frac{A_{\text{МТМ олий маълумотли педагог ходимлари}}}{A_{\text{МТМдаги жами педагог-ҳодимлар}}} * 100 \quad (5);$$

7. Сўнги 3 йил ичида малака оширган МТМ ходимлари (K_6)

$$K_6 = \frac{A_{\text{сўнги 3 йил ичида малака оширган МТМ педагог ходимлари}}}{A_{\text{жами МТМ педагог ходимлари}}} * 100 \quad (6);$$

8. МТМда бўлган вақти юқумли касаллик юқтирган болалар улуши (K_7)

$$K_7 = 100 - \frac{A_{\text{МТМда бўлган вақти касаллик юқтирган болалар миқдори}}}{A_{\text{МТМга қатнайдиغان болалар}}} * 100 \quad (7);$$

Ўрганилаётган ҳудуд МТМларида тадқиқот муддати бўйича болалар неча марта касалланишидан қатъий назар, бир марта касалланган деб ҳисобланишади. Бу ҳисоблаш боланинг индивидуал жисмоний ривожланиши, организмда касалликка қарши курашиш қобилияти инобатга олган ҳолда ишлаб чиқилди.

9. МТМда бўлган вақти овқатдан касалланган болалар улуши (K_8)

$$K_8 = 100 - \frac{A_{\text{МТМда бўлган вақти овқатдан касалланган болалар миқдори}}}{A_{\text{МТМга қатнайдиغان болалар}}} * 100 \quad (8);$$

Ўрганилаётган ҳудуд МТМларида тадқиқот муддати бўйича болалар неча марта касалланишидан қатъий назар, бир марта касалланган деб ҳисобланишади.

10. МТМда бўлган вақти жароҳат олган болалар улуши (K_9)

$$K_9 = 100 - \frac{A_{\text{МТМда бўлган вақти жароҳат олган болалар миқдори}}}{A_{\text{МТМга қатнайдиغان болалар}}} * 100 \quad (9);$$

Ўрганилаётган ҳудуд МТМларида тадқиқот муддати бўйича болалар неча марта жароҳат олишидан қатъий назар, бир марта касалланган деб ҳисобланишади. Бу ҳисоблашда бола организмнинг соғломлиги, жисмоний ривожланганлиги инобатга олинган ҳолда ишлаб чиқилди.

11. МТМ хоналарининг замонавий ахборот воситалари билан таъминланганлиги (K_{10})

$$K_{10} = \frac{N_{\text{замонавий ахборот воситалари билан таъминланган гуруҳлар хоналари}}}{N_{\text{МТМдаги жами гуруҳлар хоналари}}} * 100 \quad (10);$$

Ҳудудлардаги мактабгача таълим муассасаларини юқоридаги кўрсаткичлар асосида ўрганиш натижасида, кўрсаткичлар миқдори аниқланади ва ҳудуд МТМ тизими ривожланганлиги кўрсаткичи геометрик ўртача миқдорда қўйидагича ҳисоблаб чиқарилади:

$$K_{\text{МТМ рив.}} = \sqrt[10]{\prod_{i=1}^{10} K_i} = \sqrt[10]{K_1 * K_2 * K_3 * K_4 * K_5 * K_6 * K_7 * K_8 * K_9 * K_{10}} \quad (11);$$

Ҳудудлар МТМлари фаолиятини ҳар бир кўрсаткичи ҳамда умумий, яъни ҳудуд МТМ тизими ривожланганлиги кўрсаткичидан аниқ кўриш ва таҳлил қилиш мақсадида натижалар жадвалга жойлаштирилади (1-жадвал).

Ҳудудлардаги МТМлар фаолиятлари таҳлил қилинган, олинган натижага асосан, қўйидагича баҳоланади:

1. Максимал баллнинг 65,0-100 фоизидаги натижага эга ҳудудлар мактабгача таълим бўлими фаолияти «аъло»;

2. Максимал баллнинг 51,0-64,9 фоизи натижага эга бўлган ҳудудлар мактабгача таълим бўлими фаолияти «ўрта»;

3. Максимал баллнинг 41,0-50,9 фоизи натижасига эга бўлган ҳудудлар мактабгача таълим бўлими фаолияти «қониқарли»;

4. Максимал баллнинг 0-40,0 фоизи бўлими фаолияти “қоникарсиз” деб ҳисобланадиган ҳудудлар мактабгача таълим натижасига эга ҳудудлар мактабгача таълим бўлими фаолияти “қоникарсиз” деб ҳисобланади.

1-жадвал

Ҳудудлар МТМлар фаолиятини рейтинг баҳолаш натижалари

т.р.	Шаҳарлар ва туманлар номи	Мактабгача бўлган ёшдаги болаларни таълим муассасаларига қамраб олиш даражаси (К1)	Нодавлат мактабгача таълим муассасалари улуши (К2)	Нодавлат мактабгача таълим муассасаларига қатнайдиган болалар улуши (К3)	Гуруҳларни тўлдириш кўрсаткичи (К4)	МТМдаги олий маълумотлилар улуши (К5)	Сўнгги 5 йил ичида малака оширган МТМ ходимлари (К6)	МТМда бўлган вақти юқумли касаллик юқтирган болалар улуши (К7)	МТМда бўлган вақти овқатдан қасалланган болалар улуши (К8)	МТМда бўлган вақти жароҳат олган болалар улуши (К9)	МТМ хоналарининг замонавий ахборот воситалари билан таъминланганлиги (К10)	ҳудуд МТМ тизими ривожланганлиги кўрсаткичи, КМТМ рив.
	Шаҳарлар											
1.												
2.												
...												
n												
	Туманлар											
1.												
2.												
...												
n												

Манба: Муаллиф тадқиқотлари натижасида ҳисобланди.

Икки ва ундан ортиқ ҳудуд МТМлари натижалари бир хил бўлган вазиятда биринчи, яъни мактабгача бўлган ёшдаги болаларни таълим муассасаларига қамраб олиш даражаси (К₁) муҳимлигини инобатга олиб, бу кўрсаткич миқдори юқори бўлган ҳудуд юқори ўринга жойлаштирилади.

Мактабгача таълим ташкилоти раҳбарининг бошқарув фаолияти ва педагогик ходимларнинг фаолиятини фарзандлари МТМга қатнайдиган ота-оналар берадиган баҳоларидан аниқлаш мумкин бўлади ва бу фаолият Давлат мактабгача таълим ташкилоти кузатув кенгаши томонидан амалга оширилади.

Ўзбекистон Республикасининг “Мактабгача таълим ва тарбия тўғрисида”ги Қонуни 50-моддасида Давлат мактабгача таълим ташкилоти кузатув кенгаши тўғрисида қуйидаги фикрлар билдирилган:

Давлат мактабгача таълим ташкилотида болани тарбиялаш, ривожлантириш ва унга таълим беришга қўмаклашиш мақсади-

да кузатув кенгаши ташкил этилиб, унинг таркиби ушбу ташкилотга борадиган болаларнинг қонуний вакиллари, ўз ходимлари, шунингдек нодавлат нотижорат ташкилотларининг ҳамда фуқаролик жамияти бошқа институтларининг вакиллари орасидан шакллантирилади.

Давлат мактабгача таълим ташкилотининг кузатув кенгаши:

давлат мактабгача таълим ташкилотини ривожлантиришнинг устувор йўналишларини белгилайди;

Ўзбекистон Республикаси Мактабгача таълим вазирлигига келишиб олишга кириштириш учун туман (шаҳар) мактабгача таълим бўлими томонидан тавсия этилган номзодлар орасидан давлат мактабгача таълим ташкилоти раҳбарини белгилайди, шунингдек уни эгаллаб турган лавозимидан озод этиш юзасидан таклифлар киритади;

давлат мактабгача таълим ташкилоти раҳбарининг ушбу ташкилот фаолиятини такомиллаштириш юзасидан кўрилатган

чора-тадбирлар, молия-хўжалик ҳолати, даромадлар ва харажатлар, бюджет маблағларидан, бюджетдан ташқари, ҳомийлик ва бошқа маблағлардан фойдаланиш тўғрисидаги ҳисоботларини эшитади;

давлат мактабгача таълим ташкилоти раҳбарининг ва бошқа ходимларининг фаолиятига тааллуқли ижтимоий сўровлар ўтказиши;

туман (шаҳар) мактабгача таълим бўлимларига давлат мактабгача таълим ташкилоти раҳбарларини ва бошқа ходимларини рағбатлантириш тўғрисида таклифлар кирилади.

Давлат мактабгача таълим ташкилотининг кузатув кенгаши қонун ҳужжатларига мувофиқ бошқа ваколатларни ҳам амалга ошириши мумкин.

Давлат мактабгача таълим ташкилоти кузатув кенгашининг фаолиятини ташкил этиш тартиби Ўзбекистон Республикаси Мактабгача таълим вазирлиги томонидан белгиланади.

Юқоридаги фикрлардан кўриш мумкинки, Давлат мактабгача таълим ташкилоти

кузатув кенгаши МТМ фаолиятини назорат қилиб боришда, ташкилот раҳбари ва ходимлари фаолиятини ўрганиб бориш, уларга педагогик, психологик ва молиявий жиҳатдан йўналишларни белгилашда муҳим роль ўйнайди. Мактабгача таълим ташкилоти раҳбари ва ходимларининг фаолиятини ўрганиб, баҳолаб бориш, уларнинг меҳнат фаолиятларини рағбатлантириш ва интизомий жазо қўллаш таклифи давлат мактабгача таълим ташкилоти кузатув кенгаши зиммасига юклатилган. Қонуннинг юқорида ёритилган 50-моддаси 5-бандида давлат мактабгача таълим ташкилоти кузатув кенгаши давлат мактабгача таълим ташкилоти раҳбарининг ва бошқа ходимларининг фаолиятига тааллуқли ижтимоий сўровлар ўтказиши белгилаб қўйилганлиги, ташкилот раҳбари ва ходимлар фаолиятини ўрганишда анкета сўрови ўтказишни кузатув кенгаши орқали амалга ошириш имкониятини яратади.

Тадқиқот ишимизда фарзандлари МТМга қатнаётган ота-оналарнинг МТМ фаолиятига баҳо беришларини аниқлаш мақсадида анкета сўрови ишлаб чиқилди.

МТМ фаолиятини ўрганиш бўйича

АНКЕТА

Саволларга тўғри, ҳаққоний жавоб беришингиз МТМлар фаолиятида турли муаммоларни бартараф қилишга ёрдам беради. Сиз берган жавобларнинг сир сақланиши кафолатланади.

1. Ёшингиз: а) 20-30; б) 31-40 в) 41-50 г) 51-60;
2. Жинсингиз: а) эркак б) аёл;
3. Оилада нечта фарзандингиз мавжуд? а) 1; б) 2; в) 3; г) 4 ва ундан ортиқ;
4. Маълумотингиз: а) ўрта; б) ўрта махсус; в) олий.
5. МТМга қатнайдингиз фарзандингизнинг ёши: а) 1-2; б) 3; в) 4; г) 5; д) 6; е) 7.
6. Сизнинг фарзандингиз билан олиб борилаётган ўқув-тарбиявий ишларни қандай баҳолайсиз? а) қониқарсиз; б) қониқарли; в) ўрта; г) олий.
7. Болангизнинг МТМ машғулотларидан хабардормисиз? а) йўқ; б) ҳа; в) қисман.
8. Сизнинг болангизга МТМ ходимларининг муносабати қандай?
а) ёмон б) ўртача в) яхши.
9. МТМдаги таълим хизматига баҳо беринг (1 дан 5 баллгача):
а) 1; б) 2; в) 3; г) 4; д) 5.
10. МТМдаги ўйинчоқлар, адабиёт, техник воситаларга баҳо беринг:
11. а) 1; б) 2; в) 3; г) 4; д) 5.
12. Фарзандингиз МТМ вақтидан ташқари қандай таълим хизматлари олмоқда?

13. Фарзандингиз бу хизматни қаерда олмоқда?
а) МТМда; б) МТМдан бошқа муассасада.
14. Ҳар ой МТМ учун қанча пул сарфлайсиз? _____ минг сўм.
15. Имкониятингиздан келиб чиқиб, ҳар ой МТМ ва фарзандингиз таълим ва тарбияси учун қанча пул миқдорини сарфлашни хоҳлайсиз? _____ минг сўм.
16. Фарзандингиз қатнайдингиз МТМ ижобий жиҳатини белгиланг:
а) шу ҳудудда машҳур;
б) ҳовуз мавжудлиги;
в) фарзандимга оид психологик хизмат яхши;

- г) мактабга тайёрлов курси юқори даражада ташкил қилинган;
д) мен яшайдиган уйга яқин жойлашган.
е) МТМ ходимлари таниш;
ж) фарзандим тарбиячилари билан яхши муносабатда;
з) таълим ва тарбияда хилма-хил датурлари кўп;
и) педагогик ишларнинг яхши ташкил қилинганлиги;
к) материал-техник базаси бой;
л) ўйин майдончаси фарзандим учун ажойиб;
м) болани овқатлантириши яхши;
н) бола соғлиги яхши парвариш қилинади;
о) сифатли кўшимча таълим хизматлари таклиф қилинади;
п) таълим ва тарбия тўлиқ бола ривожланишига қаратилган;
р) бошқа ижобий томони _____
17. МТМ фаолияти бўйича қандай таклифингиз бор? _____

18. МТМда фарзандингиз таълим ва тарбияси учун яна қандай хизматлар бўлишини хоҳлайсиз? _____

Жавобларингиз учун раҳмат!

МТМ фаолиятини холисона ўрганишда фарзандлари МТМга қатнайдиغان ота-оналар Респондентлар фикрларини замонавий ахборот воситаларидан бири ҳисобланган интернет саҳифалари ва ижтимоий тармоқлар ёрдамида йиғиб оламиз.

Раҳбарнинг бошқарув маҳоратини ўрганиш МТМ фаолиятига баҳо беришда зарур жараён бўлиб, раҳбарнинг бошқарув, мене-

жерлик фаолиятини МТМ ходимларидан ўтказилган анкета сўрови орқали аниқлаш имконияти ҳосил бўлади. Ўтказилаётган анкета сўровидаги саволлар мазмуни раҳбарнинг замонавий бошқарув усулларида фойдаланиши, менежмент функциялари ва таълимнинг тўғри белгиланганлигига қаратилди.

МТМ раҳбари фаолиятини ўрганиш бўйича

АНКЕТА

- Сизнинг мактабгача таълим ташкилотингиз раҳбарингиз жинси:
а) эркак; б) аёл.
- Сизнинг мактабгача таълим ташкилотингиз раҳбарининг ёши:
А) 20-30; б) 30-39; в) 40-49; г) 50-59; д) 60 ёшдан катта;
- МТМ раҳбарингиз маълумоти:
а) ўрта; б) ўрта махсус; в) олий; г) илмий даража.
- МТМ раҳбарингизнинг раҳбарликдаги иш стажини неча йил?
а) 0-1; б) 1-3; в) 3-5; г) 5-10; д) 10-20; е) 20-30.
- МТМ раҳбарингизнинг мутахассислиги:
а) педагог б) иқтисодиёт в) бошқа мутахассислик _____
- МТМ раҳбарингиз сўнгги 5 йилда менежмент бўйича қўшимча маълумот олганми?
а) ҳа; б) йўқ.
- МТМда мақсад ва вазифалар аниқ белгилаб олинганми?
а) ҳа; б) қисман; в) йўқ.
- МТМда меҳнат жамоаси тўлиқ шакллантирилганми?
а) ҳа; б) қисман; в) йўқ.
- МТМ раҳбари жамоани меҳнатга тўлиқ даъватлантира оладими?
а) ҳа; б) қисман; в) йўқ.
- МТМ ходимлари фаолияти тўлиқ ўрганилиб, меҳнат қонунчилиги билан мувофиқлаштириб бориладими?
а) ҳа; б) қисман; в) йўқ.
- МТМда менежментнинг қайси тамойиллари намоён бўлади?

а) масъулият; б) интизом; в) рағбатлантириш; г) сўз ва иш бирлиги; д) ходимларга нисбатан эътибор, ҳурмат; е) вазибаларнинг бирин-кетин, аниқ тақсимланиши; ж) бошқалар

12. МТМда менежментнинг қайси усуллари кўпроқ қўлланилади?

а) ташкилий; б) маъмурий; в) иқтисодий; г) ижтимоий-психологик;

13. МТМда ходимлар меҳнати қайси иқтисодий усулларда рағбатлантирилади?

а) умуман рағбатлантирилмайди; б) тариф ставкалари оширилади; в) устама ҳақлар белгиланади; г) пул ва моддий ёрдамлар берилади; д) мукофот.

14. МТМ меҳнат жамоасида психологик муҳит қандай?

а) ёмон; б) яхши; в) чидаб ишласа бўлади.

15. МТМда ходимларнинг шахсий имкониятларини рўёбга чиқариш учун имконият мавжудми?

а) ҳа; б) қисман; в) йўқ.

16. МТМда ходимлар фаолиятини назорат қилиш мақсадида, рақамли технологиялар (компьютер, камералар ва бошқалар) қўлланиладими?

а) ҳа; б) йўқ.

Жавобларингиз учун раҳмат!

МТМ раҳбарлари тўғрисида олинаётган сўровнома раҳбарнинг менежмент йўналишида эгаллаган билим даражаси, меҳнат жамоасини бошқариш қобилиятига баҳо бериб, ҳудудлардаги мактабгача таълим ташкилотлари раҳбарларининг замонавий менежмент воситаларидан самарали фойдаланиши бўйича рейтингини тузиб чиқиш имкониятини беради.

Хулоса. Таълим менежменти педагогик ва дидактик менежментдан фарқли равишда, таълим тизими ва унда амал қилаётган ташкилотларни ҳамда таълим жараёнини самарали бошқаришни англатади.

Бошланғич таълим менежменти педагогика, психология ва социология фанлари кўплаб жиҳатлари билан уйғунлашган менежментнинг муҳим соҳаси сифатида, асосий мақсад инсоннинг дастлабки йилларидан бошлаб, мактаб ёшига қадар комил инсон сифатида тарбиялаш жараёнини самарали бошқариш бўлиб ҳисобланади.

Мактабгача таълим ташкилоти раҳбари педагогик билимлар билан биргаликда менежментнинг сир-асрорларидан, айниқса, ҳозирги бозор иқтисодиёти муносабатлари жадал ривожланиб бораётган, корхона ва ташкилотлар ўзларининг инновацион фаолиятларига катта эътибор қаратаётган жараёнда мактабгача таълим муассасасини самарали бошқариш, унинг келгусида тараққий қилиб бориш йўл-йўриқларини пухта эгаллаши талаб қилинади. Мактабгача таълим ташкилоти менежмент билимини қай даражада эгаллаганлиги мактабгача таълим ташкилоти фаолияти натижаларида, ҳудудда рақобат да енгиб чиқишида, нуфузида маълум бўлади.

Мактабгача таълим тизими ва тизимда фаолият юритаётган ташкилотлар фаолият йўналишларига мос баҳолаш меъзонларини ишлаб чиқиш ва амалиётга жорий қилишда ҳукуратимиз томонидан қабул қилинган меъёрий ҳужжатларда белгиланган талабларни, макон ва амалий жиҳатларини ҳисобга олиш зарур эканлигини инобатга олиб, мактабгача таълим тизими ва мактабгача таълим ташкилотини рейтинг баҳолаш услубиётини ишлаб чиқдик. Бунда мактабгача таълим тизими ва ташкилоти фаолиятини акс эттирувчи ўндан ортиқ кўрсаткичлардан фойдаландик.

МТМ фаолиятини ҳолисона ўрганишда фарзандлари МТМга қатнайдиغان ота-оналар Респондентлар фикрларини замонавий ахборот воситаларидан бири ҳисобланган интернет саҳифалари ва ижтимоий тармоқлар ёрдамида йиғиб ҳозирги кунда рақамли технологиялардан фойдаланиш сўров ўтказиш ва натижаларни ҳисоблаш ишларини осонлаштиради.

Раҳбарнинг бошқарув маҳоратини ўрганиш МТМ фаолиятига баҳо беришда зарур жараён бўлиб, раҳбарнинг бошқарув, менежерлик фаолиятини МТМ ходимларидан ўтказилган анкета сўрови орқали аниқлаш имконияти ҳосил бўлади. Ўтказилаётган анкета сўровидаги саволлар мазмунини раҳбарнинг замонавий бошқарув усулларида фойдаланиши, менежмент функциялари ва тамоийларининг тўғрилигига қаратилди.

Ҳудудлар МТМлари рейтингини ҳар чоракда ёки йилда бир марта ҳисоблаб бориш ва натижаси юқори бўлган ҳудуд мактабгача таълим бўлимига «Намунали мактабгача таълим бўлими» номи билан тақдирлаш ва ҳу-

дуддаги кўрсаткичлари юқори бўлган МТМга «Намунали мактабгача таълим ташкилоти» номини бериб, моддий ва маънавий рағбатлантиришни йўлга қўйилса мақсадга мувофиқ бўлар эди. Ўрганилган ҳудудларнинг паст натижага эришган МТМларига замона-

вий менежментнинг юқори самарали таъсирга эга усулларини жорий қилиш орқали, муассаса фаолиятини яхшилаш тадбирлари ишлаб чиқилади. Бу фаолият кўрсатаётган мактабгача таълим ташкилотларини бошқаришнинг самарали воситаси ҳисобланади.

Манба ва адабиётлар рўйхати:

1. Баева Л. В. *An Introduction to early years Education in England* [Book]. - Москва : Прометей, 2012.
2. Бельх Светлана Сергеевна "Управление развитием дошкольного образования в Республике Коми в условиях рыночной экономики" [Диссертация]. - Сыктывкар, 1998.
3. Веракса Н.Е., Комарова Т.С., От рождения до школы. Основная общеобразовательная программа дошкольного образования [Book]. - Москва : Мозаика-Синтез, 2010.
4. Гамаюнов В.Г., Шемяков А.Д. Механизмы управления образованием [Journal] // Открытое образование. - Москва : [s.n.], 2017 йил. - 21(5). - pp. 63-71.
5. Григорьева Евгения Гербовна "Регулирование рынков дошкольных услуг" [Диссертация]. - Красноярск : 2008.
6. Джурраев Р.Х., Турғунов С.Т. "Таълим менежменти" умумий ўрта таълим муассасалари директорлари учун қўлланма [Book]. - Тошкент : Ворис-нашриёт, 2006. - pp. 14-16.
7. Квасникова Н.М. Управление инновационной деятельностью в учреждениях дошкольного и общего образования. - Санкт-Петербург : Череповецкий государственный университет, 2012 йил.
8. Михеева С. А. Управление образованием и педагогический менеджмент: терминологический аспект [Journal] // Управление образованием: теория и практика. - Москва : [s.n.], 2018 йил. - 30. - pp. 11-22. - 2.
9. Омельченко Е.А., Зверкова А.Ю., Чеснокова Г.С. Дошкольное образование в условиях ФГОС: управление, методическая деятельность, психолого-педагогическое сопровождение [Book]. - Новосибирск : ООО ЦСРНИ, 2015.
10. Петряков П.А. Концепции и стратегии образовательного менеджмента ВУЗа в отечественной и зарубежной педагогике // Автореферат. - Великий Новгород, Россия : ИПЦ НовГУ, 2013 г.. - Т. стр. 21.
11. Сафаров О. С. Замонавий менежмент ёндашувлари асосида халқ таълими тизимини бошқаришни такомиллаштириш. - Тошкент : "Академия ноширлик маркази" Давлат унитар корхонаси, 2018 йил. - p. 13.
12. Сафонова О.А. Управление качеством образования в дошкольном образовательном учреждении. - Москва : МПГУ, 2004 йил.
13. Семина Т.М. Совершенствование модели повышения квалификации руководителей дошкольных образовательных учреждений. - Новосибирск : Новосибирский педагогический университет, 2006 йил.
14. Смолин О. С. Управление учреждением образования в контексте образовательной политики: правовой аспект [Journal] // Право и образование. - Москва : [s.n.], 2006 йил. - 2.
15. Ўзбекистон Республикасининг "Мактабгача таълим ва тарбия тўғрисида"ги Қонуни. - Тошкент : "Халқ сўзи" газетаси, Қонун, 2019 йил. - pp. 1-2.
16. Ўзбекистон Республикасининг "Таълим тўғрисида"ги Қонуни. - Тошкент : Халқ сўзи газетаси, Қонун, 2020 йил. - pp. 1-2.
17. Ўзбекистон Республикаси Президентининг "Ўзбекистон Республикаси мактабгача таълим тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепциясини тасдиқлаш тўғрисида"ги Қарори. - Тошкент : Халқ сўзи газетаси, Қарор, 2019 йил. - pp. 1-2.
18. Фалюшина Л.И. Управление качеством в макросистемах дошкольного образования. - М.: УлГТУ, 2005 йил.
19. Фильченкова И.Ф. Образовательный менеджмент инновационной деятельности педагогических исследований [Journal] // Вестник Мининского университета. - Нижний Новгород : Мининский университет, 2019 йил. - 4 : Vol. 7. - p. 3.
20. Ш. Шодмонова Мактабгача таълим педагогикаси [Book]. - Тошкент : Фан ва технология, 2008.

ДАВЛАТ-ХУСУСИЙ ШЕРИКЛИК АСОСИДА ТАЪЛИМ ХИЗМАТЛАРИ СИФАТИНИ ОШИРИШНИНГ ХОРИЖ ТАЖРИБАЛАРИ

**Навруз-Зода Бахтиёр Негматович -
Бухоро давлат университети, и.ф.д., профессор
Тохиров Жавлон Рахимович -
Бухоро давлат университети, таянч докторант**

Аннотация: Ушбу мақола таълим хизматлари сифатини оширишда Давлат-хусусий шерикликни қўллаш ҳолати ва ривожлантирилишига бағишланган. Мазкур мақолани ёзишда Бразилия, Россия, Ҳиндистон, Хитой ва Жанубий Африка Республикаси мамлакатларининг олий таълим муассасаларда таълим хизматлари сифатининг рейтинг кўрсаткичлари таҳлил қилинган. Давлат-хусусий шериклик хусусиятларидан келиб чиққан ҳолда таълим хизматлари сифатини ошириш борасидаги хулосалар берилган.

Калит сўзлар: Давлат ва хусусий шериклик, давлат сектори, хусусий сектор, таълим, таълим сифати, BRICS, QS, таълим хизмати.